प्राथमिक तहमा अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्था

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र संकाय स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको आंशिक

आवश्यकता परिपूर्तिको लागि शिक्षा योजना

तथा व्यवस्थापन विभागमा प्रस्तुत

शोध पत्र

शोधार्थी

कासीराम गैरे

एम.एड, दोस्रो वर्ष

क्याम्पस क्रमाङ्क १०२/०६३-०६५

परीक्षा क्रमाङ्क ३०८००४९/२०६५

त्रि.वि.दर्ता नं. २६१४०/८९

त्रिभुवन विश्वविधालय

तानसेन वहुमुखी क्याम्पस

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

तानसेन, पाल्पा

२०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

तानसेन बहुमुखी क्याम्पस

(त्रि. वि. / उ. मा. शि. प. बाट सम्बन्धन प्राप्त)

तानसेन, पाल्पा, नेपाल

TANSEN MULTIPLE CAMPUS

Tansen, Palpा, Nepal

स्थापित २०४७

☎ ०७५-५२०५६७
फ्याक्स नं. : ०७५-५२२६५०

पत्र संख्या :
च.नं.

मिति.............................

बिषय : **सिफारिस -पत्र**

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अर्न्तगत शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन बिषय दोस्रो वर्षको कोर्ष नं ५९८ को प्रयोजनको लागि छात्र कासीराम गैरैले **प्राथमिक तहमा अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्था** शिर्षकको यो शोधपत्र मेरो निर्देशनमा निकै परिश्रम पूर्वक तयार पार्नुभएकोले यसको आवश्यक मूल्यांकनको लागि शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

....

पुष्करराज रेग्मी

शोध निर्देशक

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

मिति : २०६८ /११/०५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
तानसेन बहुमुखी क्याम्पस
(त्रि. वि. / उ. मा. शि. प. बाट सम्बन्धन प्राप्त)
तानसेन, पाल्पा, नेपाल
TANSEN MULTIPLE CAMPUS
Tansen, Palpa, Nepal
स्थापित २०३७

☎ ०७५-५२०५६७
फ्याक्स नं. : ०७५-५२२४५०

पत्र संख्या :
च.नं.

मिति..........................

बिषय : **स्वीकृति-पत्र**

शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अर्न्तगत तानसेन बहुमुखी क्याम्पस शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग स्नातकोत्तर तह एम.एड. दोस्रो वर्षको आंसिक आवश्यकता परिपूर्तीका लागि शोधार्थी कासीराम गैरे द्वारा **प्राथमिक तहमा अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्था** शिर्षकमा शोध कार्य पूरागरी स्वीकृतिका लागि प्रस्तुत गुर्न भएको शोधपत्र मूल्यांकन समितिबाट स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्यांकन समिति

१. उप.प्रा. पुष्करराज रेग्मी	विभागिय प्रमुख	....
२. उप.प्रा. पुष्करराज रेग्मी	शोध निर्देशक	....
३. प्रा. आनन्दमानसिंह शाक्य	बाह्य परिक्षक	....
४. क्या. प्र. राधेश्याम ज्ञवाली	सदस्य	....

मिति : २०६८ /११/२७

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर तह दोस्रो बर्षको कोर्ष नं ५९८ को प्रयोजनको लागि शैक्षिक ज्ञान, सीप र अभिवृत्तिलाइ व्यवाहारिक रुपमा उर्तार्ने उद्देश्यले अर्घाखाची जिल्लाको किमडाँडा-ढाकावाङ्ग स्रोत केन्द्र धारापानी लाई अध्ययनको आधार क्षेत्र मानी प्राथमिक तहमा अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्था शिर्षकमा शोधपत्रतयार गरि शिक्षा योजना तथा व्यवस्थापन विभाग तानसेन बहुमुखी क्याम्पस तानसेन पाल्पामा प्रस्तुत गरेको छु ।

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा निरन्तर महत्वपूर्ण सरसल्लाह सुझाव र उचित मार्ग निर्देशन तथा परामर्श दिनुहुने शोध निर्देशक तथा तानसेन बहुमुखी क्याम्पसका विभागीय प्रमुख उप प्राध्यापक पुष्करराज रेग्मी प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधपत्र तयारीको क्रममा अमुल्य सुझाव तथा सरसल्लाह दिनुहुने तानसेन बहुमुखी क्याम्पसका एम.एड.कार्यक्रम प्रमुख सह. प्रा. डा.नेत्रप्रसाद न्यौपाने र क्याम्पस प्रमुख राधेश्याम ज्ञवाली तथा शालिकराम पौडेल लगाएत सम्पूर्ण क्याम्पस परिवार प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

यस शोध अध्ययनको क्रममा आवश्यक सूचना तथा तथ्यांकहरु उपलव्ध गराइदिनुहुने र महत्वपूर्ण सुझाव र सल्लाहहरु प्रदान गर्नुहुने १० वटै विद्यालयका प्र.अ., शिक्षक, वि.व्य.स. पदाधिकारीहरु तथा स्रोत व्यक्ति र विद्यार्थीहरु प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु । सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन गर्दा जुन जुन स्रोतबाट जे जस्तो साहित्यहरु लिइएको छ ती सबैका लेखक सम्पूर्णमा हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्र अध्ययनको क्रममा हस्तलिखित पाण्डुलिपीलाई कम्प्युटर टाइप तथा मुद्रण गरि सहयोग पुऱ्याउनुहुने इन्टेल कम्प्युटर अर्घाखाँचीका मनिष सिंह तथा आर्यन्स एजुकेशनल कन्सल्टेन्सी पाल्पाका प्रोप्राइटर कृष्ण बहादुर रावल तथा कम्प्युटर सहायक गीता पाण्डे र कन्सल्टेन्सी परिवार प्रति पनि हार्दिक आभार प्रकट गर्दछु ।

मितिः २०६८/११/५ **कासीराम गैरे**

शोधसार

यस शोध अध्ययनको शीर्षक प्राथमिक तहमा अतिरिक्त क्रियकलापको अवस्था रहेको छ र अध्ययनको मुख्य उद्देश्य प्राथमिक तहमा अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्था अध्ययन गर्नु रहेको छ ।

यो अध्ययन लुम्बिनी अञ्चल, अर्घाखाँची जिल्ला, किमडाँडा-ढाकावाङ्ग श्रोतकेन्द्र धारापानीका दश वटा सामुदायिक विद्यालयको प्राथमिक तहमा मात्र सिमाङ्कन गरिएको छ । अध्ययनको लागि प्र.अ., शिक्षक, विद्यार्थी तथा वि.व्य.स. पदाधिकारीहरु लाई सर्वेक्षण फाराम र अन्तरवार्ता प्रश्नावली लाई मुख्य तथ्याङ्क संकलनका साधनको रुपमा लिइएको छ । अध्ययनको क्रममा प्राथमिक तथा सहायक तथ्याङ्कहरु संकलन गरिएको छ । तथ्याङ्कलाई गुणात्मक एवम परिमाणात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको यो शोधकार्य मिश्रित ढाँचामा आधारित छ ।

विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरु कम संचालन भएको पाइएको छ भने संचालित क्रियाकलाप पनि विद्यार्थीको रुचि, क्षमता र स्तरअनुसारका हुनुपर्ने माग रहेको पाइएको छ । केहि शैक्षिक स्तर कमजोर भएका विद्यार्थीहरु पनि अतिरिक्त क्रियाकलापमा राम्रो स्थानमा रहेको पाइएको छ । अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालनमा प्रभाव पार्ने तत्वहरुमा आर्थिक, भौतिक, प्रशासनिक, शैक्षिक र अन्य तत्वहरु पाइएका छन् ।

अतिरिक्त क्रियाकलापमा देखापरेका मुख्य समस्याहरुमा विषय शिक्षकको अभाव, कमजोर व्यवस्थापन पक्ष, विद्यालय भित्र मात्र केन्द्रित हुनु शिक्षणको अभिन्न अंगको रुपमा लिन नसक्नु, रुचिपूर्ण हुन नसक्नु उचित मुल्याङ्कन नहुनु, सुपरिवेक्षणको कमि हुनु, खेलमैदानको अप्रयाप्तता, आवश्यक तालिम, गोष्ठी, प्रक्षिणको अभाव, प्रयाप्त बजेटको अभाव, अभिभावक शिक्षित नहुनु, शिक्षक पाठ्यभार बढि हुनु, शिक्षक नियुक्ति पारदर्शी नहुनु, तालिमको अप्रयोग, अनिवार्य विषयको रुपमा लिन नसक्नु जस्ता रहेको पाइएका छन् ।

अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालनमा देखापरेका समस्याहरु समाधान गर्न विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्नुपर्ने आवश्यक बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने, तालिम, गोष्टी, प्रशिक्षणको व्यवस्था गर्नुपर्ने, रुचि अनुसारका हुनुपर्ने, पुरस्कार र दण्डको व्यवस्थाहुनु पर्ने, व्यवस्थापन पक्ष सक्रिय हुनुपर्ने, अनिवार्य विषयको रुपमा समावेस गरिनुपर्ने, विद्यालय बाहिर पनि सञ्चालन गरिनुपर्ने, भौतिक व्यवस्थापन हुनुपर्ने, शिक्षक दरबन्दी थप गर्नुपर्ने, अभिभावकहरुलाई सचेत गराउनुपर्ने, निरन्तर सुपरीबेक्षण हुनुपर्ने जस्ता उपायहरु प्रस्तुत गरिएका छन् ।

विषय सूची

शीर्षक **पृष्ठ**

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

शोधसार

संक्षेप शव्दको पूर्णरुप

विषय सूची

तालिका सूची

परिच्छेद एकः परिचय

१.१ पृष्ठभुमि १

१.२ समस्याको कथन ३

१.३ अध्ययनको औचित्यता ४

१.४ अध्ययनको उद्देश्य ५

१.५ अनुसन्धानात्मक प्रश्न ५

१.६ अध्ययको परिसिमा ६

परिच्छेद दुईः सम्वन्धित साहीत्यको पुनारावलोकन तथा सैद्धान्तिक खाका

२.१ सम्वन्धित साहीत्यको पुनारावलोकन ७

२.२ सैद्धान्तिक खाका १०

२.३ शैक्षिक उपादेयता १२

परिच्छेद तीनः अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धान ढाँचा १४

३.२ जनसंख्या तथा नमुना छनौटका आधार १४

३.३ तथ्याङकको स्रोत १६
३.४ तथ्याङक संकलनका साधन १६
३.५ तथ्याङक संकलन प्रक्रिया १८
३.६ तथ्याकको व्याख्या र विश्लेषण प्रक्रिया १८

परिच्छेद चारः तथ्याकको व्याख्या तथा विश्लेषण
४.१ प्राथामिक तहमा संचालन हुने अतिरिक्त क्रियाकलापको अवस्था १९
४.२ अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालनमा प्रभावपार्ने तत्व २४
४.३ अतिरिक्त क्रियाकलाप संचालनमा आइपरेका समस्या ३०
४.४ समस्या समाधानका लागि उपयुक्त उपाय ३८

परिच्छेद पाँचः प्राप्ति निष्कर्ष र सुझाव
५.१ प्राप्ति ४४
५.२ निष्कर्ष ४६
५.३ सुझाव ४७

सन्दर्भ सामग्री
परिशिष्ट

तालिका सूची

तालिका	शीर्षक	पृष्ठ
१.	नमुना छनोटका आधार	१५
२.	तथ्याङ्क संकलनका साधन, उत्तरदाता र प्राथमिकता क्षेत्र	१७
३.	अतिरिक्त क्रियाकलाप विवरण	२०
४.	विद्यार्थीले मन पराएका क्रियाकलाप	२१
५.	संचालित अतिरिक्त क्रियाकलाप	२२
६.	अतिरिक्त क्रियाकलापमा प्रभाव पार्ने तत्व	२४
७.	आर्थिक तत्व	२४
८.	भौतिक तत्व	२५
९.	प्रशासनिक तत्व	२७
१०.	शैक्षिक तत्व	२८
११.	अन्य तत्व	२९

संक्षेप शव्दको पूर्णरुप

प्रा.वि.	प्राथमिक विद्यालय
नि.मा.वि	निम्न माध्यमिक विद्यालय
मा.वि.	माध्यमिक विद्यालय
उ.मा.वि.	उच्च माध्यामिक विद्यालय
वि.व्य.स.	विद्यालय व्यवस्थापन समिति
वि.सं.	बिक्रम संम्वत
क्र.सं.	क्रम संख्या
त्रि.वि.	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
जि.शि.का.	जिल्ला शिक्षा कार्यालय
वि.नि.	विद्यालय निरिक्षक
सि.अ.क.	सिर्जनात्मक अभिव्यक्तिशिल कला
अ.क्रि.	अतिरिक्त क्रियाकलाप